

ZAMONAVIY IJTIMOYIY ISH AMALIYOTIDA IJTIMOYIY XIZMATLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Turg'unov Jamoliddin Jaloliddin o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Sotsiologiya va ijtimoiy ish kafedrası o'qituvchisi

(+998916879456)

Annotatsiya: *Mazkur maqolada zamonaviy ijtimoiy ish amaliyotida ijtimoiy xizmatlarning nazariy va amaliy ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Unda ijtimoiy xizmatlar insonning murakkab hayotiy vaziyatdan chiqishi, ijtimoiy moslashuvi va jamiyat hayotida faol ishtirok etishini ta'minlovchi muhim mexanizm sifatida yoritiladi. Maqolada ijtimoiy ishning inson huquqlari, ijtimoiy adolat, ehtiyojga yo'naltirilgan yondashuv va professional yordam tamoyillari bilan bog'liqligi asoslab beriladi. Shuningdek, keys-menejment, individual baholash, kompleks xizmatlar, rehabilitatsiya va ijtimoiy integratsiya zamonaviy ijtimoiy xizmatlarning muhim tarkibiy qismlari sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda ijtimoiy xizmatlarning faqat moddiy yordam ko'rsatish emas, balki shaxs, oila va guruhlarining hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan professional faoliyat ekani ta'kidlanadi. Maqola ijtimoiy ish mutaxassislari, tadqiqotchilar, magistrantlar, doktorantlar hamda ijtimoiy himoya tizimida faoliyat yuritayotgan amaliyotchilar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *Ijtimoiy xizmatlar, keys-menejment, rehabilitatsiya, integratsiya, ehtiyoj, himoya, farovonlik.*

Kirish

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti inson farovonligi, ijtimoiy adolat, teng imkoniyatlar va aholining zaif qatlamlarini qo'llab-quvvatlash masalalarini davlat siyosati va ilmiy tadqiqotlarning markaziy yo'nalishlaridan biriga aylantirmoqda. Globallashuv, urbanizatsiya, migratsiya, demografik o'zgarishlar, oilaviy munosabatlarning murakkablashuvi va mehnat bozorida beqarorlik ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Shu bois zamonaviy ijtimoiy ish amaliyotida ijtimoiy xizmatlar shaxs yoki oilaga vaqtinchalik yordam ko'rsatish vositasi sifatida emas, balki insonning ijtimoiy faoliyatini tiklash, hayot sifatini oshirish va jamiyatga integratsiyasini ta'minlovchi professional mexanizm sifatida qaralmoqda.

Ijtimoiy ish kasbining xalqaro ta'rifida ushbu soha "ijtimoiy o'zgarish va taraqqiyot, ijtimoiy birdamlik, insonlarni kuchaytirish va ozod etish"ga xizmat qiluvchi amaliy kasb va akademik fan sifatida izohlanadi.[1] Bu yondashuv ijtimoiy ishning asosiy vazifasi faqat yordam ko'rsatish emas, balki insonning ichki

resurslarini faollashtirish, ijtimoiy muhit bilan munosabatlarini sog'lomlashtirish va uning huquqlarini amalda ro'yobga chiqarishdan iborat ekanini ko'rsatadi.

Ijtimoiy ish tarixida Mary Richmondning qarashlari alohida o'rin tutadi. U ijtimoiy caseworkni inson va uning ijtimoiy muhiti o'rtasidagi ongli moslashuv jarayonlari orqali shaxsiy salohiyatni rivojlantirish deb ta'riflagan.[2] Mazkur fikr bugungi ijtimoiy xizmatlar amaliyoti uchun ham dolzarbdir, chunki har qanday professional yordam insonni o'z muammosi bilan yolg'iz qoldirmasdan, uning oila, mahalla, ta'lim, mehnat va sog'liqni saqlash tizimlari bilan aloqasini tiklashga qaratilishi zarur. Jane Addamsning "o'zimiz uchun qo'lga kiritgan ezgulik barchaga tegishli bo'lmaguncha barqaror bo'la olmaydi" degan ijtimoiy-axloqiy qarashi ham ijtimoiy xizmatlarning jamiyat birdamligi bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi.[3]

Mazkur maqolaning asosiy g'oyasi shundan iboratki, zamonaviy ijtimoiy ishda ijtimoiy xizmatlar ijtimoiy himoya tizimining yordamchi elementi emas, balki uning sifatini belgilovchi asosiy amaliy vositadir. Maqolada ijtimoiy xizmatlarning mazmuni, asosiy vazifalari, professional tamoyillari, samaradorlik mezonlari va ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar yoritiladi. Ushbu maqola ijtimoiy ish sohasi mutaxassislari, ijtimoiy xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar xodimlari, ilmiy tadqiqotchilar, oliy ta'lim muassasalari talabalari hamda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini rivojlantirish bilan shug'ullanuvchi amaliyotchilar uchun mo'ljallangan.

Asosiy qism

Ijtimoiy xizmatlar — bu murakkab hayotiy vaziyatga tushib qolgan shaxslar, oilalar va ijtimoiy guruhlarning ehtiyojlarini aniqlash, baholash, ularga mos yordam ko'rsatish, ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va mustaqil hayot kechirish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan professional faoliyat majmuasidir. Ijtimoiy xizmatlar moddiy yordamdan farqli ravishda insonning faqat iqtisodiy muammosini emas, balki uning psixologik holati, huquqiy ehtiyoji, sog'lig'i, oilaviy munosabatlari, bandligi, ijtimoiy aloqalari va hayotiy ko'nikmalarini ham qamrab oladi. Shu sababli zamonaviy ijtimoiy ishda ijtimoiy xizmatlar kompleks, manzilli va inson qadr-qimmatiga yo'naltirilgan faoliyat sifatida baholanadi.

Ijtimoiy xizmatlarning birinchi muhim vazifasi — ehtiyojni aniqlash va baholashdir. Professional ijtimoiy ish amaliyotida yordam oluvchining faqat rasmiy maqomiga qarab qaror qabul qilish yetarli emas. Ijtimoiy xodim shaxs yoki oilaning real hayotiy vaziyatini, daromad manbalarini, sog'lig'i, yashash sharoiti, oilaviy munosabatlari, xavf omillari va mavjud resurslarini kompleks tahlil qilishi lozim. Bunday baholash ijtimoiy xizmatlarning manzilliligini ta'minlaydi va yordamni aniq ehtiyojga moslashtirish imkonini beradi.

Ikkinchi muhim vazifa — keys-menejmentni tashkil etishdir. Keys-menejment ijtimoiy xizmatlardan foydalanuvchi shaxs yoki oilaning ehtiyojlarini baholash, xizmatlar rejasini ishlab chiqish, turli tashkilotlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, xizmatlar ko'rsatilishini kuzatish va natijalarni baholash jarayonidir. NASW keys-menejment standartlarida ushbu yo'nalish ijtimoiy ish amaliyotida maxsus bilim,

qadriyat, metod va ko'nikmalarni talab qiluvchi faoliyat sifatida tavsiflanadi.[4] Demak, keys-menejment ijtimoiy xizmatlarni parokanda yordamlar majmuasidan yagona, izchil va natijaga yo'naltirilgan tizimga aylantiradi.

Uchinchi vazifa — ijtimoiy xizmatlarning profilaktik ahamiyatini kuchaytirishdir. Ijtimoiy xizmatlar faqat muammo chuqurlashganidan keyin aralashadigan tizim bo'lib qolmasligi kerak. Aksincha, ular kambag'allik, ijtimoiy chetlanish, bolalar qarovsizligi, oilaviy nizolar, ishsizlik, zo'ravonlik xavfi, nogironligi bo'lgan shaxslarning izolyatsiyasi kabi muammolarni erta aniqlash va oldini olishga xizmat qilishi lozim. Global Social Service Workforce Alliance ijtimoiy xizmatlar xodimlari profilaktik, javob beruvchi va rivojlantiruvchi xizmatlar orqali kambag'allikni kamaytirish, diskriminatsiyaga qarshi kurashish, inson huquqlari va ijtimoiy adolatni ilgari surishda muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi.[5]

To'rtinchi vazifa — ijtimoiy integratsiyani ta'minlashdir. Ijtimoiy xizmatlar ehtiyojmand shaxsni passiv yordam oluvchi sifatida saqlab qolmasdan, uni jamiyat hayotiga qayta jalb etishi kerak. Masalan, nogironligi bo'lgan shaxsga faqat nafaqa berish yetarli emas; unga reabilitatsiya, ta'lim, kasbga o'qitish, bandlik, psixologik qo'llab-quvvatlash va qulay muhit yaratish xizmatlari ham zarur. Xuddi shuningdek, kam ta'minlangan oilaga moddiy yordam bilan birga bandlikka ko'maklashish, farzandlar ta'limini qo'llab-quvvatlash, huquqiy maslahat va ijtimoiy kuzatuv xizmatlari ko'rsatilsa, natija barqarorroq bo'ladi.

Beshinchi vazifa — ijtimoiy xizmatlarda inson qadr-qimmati va etik tamoyillarga rioya qilishdir. Ijtimoiy ishda yordam oluvchi shaxs muammo egasi sifatida emas, balki huquq, ehtiyoj, tanlov va salohiyatga ega inson sifatida ko'rilishi zarur. Ijtimoiy xodimning vazifasi shaxs nomidan qaror qabul qilish emas, balki unga o'z imkoniyatlarini anglash, tanlov qilish va muammolarni hal etish jarayonida faol ishtirok etishga ko'maklashishdir. Bu yondashuv ijtimoiy xizmatlarning paternalistik emas, balki hamkorlikka asoslangan modelini shakllantiradi.

Zamonaviy ijtimoiy ish amaliyotida ijtimoiy xizmatlarning ahamiyatini bir necha tezis orqali ifodalash mumkin. Birinchi tezis: ijtimoiy xizmatlar ijtimoiy himoyaning sifat bosqichini belgilaydi. Chunki nafaqa yoki moddiy yordam insonning darhol ehtiyojini qondirishi mumkin, biroq ijtimoiy xizmatlar uning muammosining sabablarini aniqlash va uzoq muddatli yechim topishga xizmat qiladi. Ikkinchi tezis: ijtimoiy xizmatlar inson salohiyatini faollashtiradi. Ular shaxsni yordamga qaram holatda saqlash emas, balki uning mustaqil hayot kechirish imkoniyatlarini kengaytirishga yo'naltiriladi. Uchinchi tezis: ijtimoiy xizmatlar davlat, oila, mahalla, ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik va nodavlat tashkilotlar hamkorligini talab qiladi. Chunki murakkab ijtimoiy muammo birgina tashkilot doirasida to'liq hal etilmaydi.

Ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish bo'yicha bir nechta ilmiy-amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, har bir xizmat oluvchi shaxs yoki oila bo'yicha individual baholash tizimini kuchaytirish zarur. Bunda ehtiyoj, xavf darajasi, mavjud resurslar va kutilayotgan natijalar aniq belgilanishi kerak. Ikkinchidan, ijtimoiy

xizmatlar keys-menejment asosida tashkil etilishi lozim. Bu xizmatlarning takrorlanishi, uzilishlar va mas'uliyatsizlik holatlarini kamaytiradi. Uchinchidan, ijtimoiy xodimlarning kasbiy tayyorgarligi, kommunikativ ko'nikmalari, etik madaniyati va hujjatlashtirish malakasini muntazam oshirish zarur. To'rtinchidan, ijtimoiy xizmatlarning samaradorligini faqat ko'rsatilgan yordam soni bilan emas, balki xizmat oluvchining hayotida yuz bergan real ijobiy o'zgarishlar bilan baholash maqsadga muvofiq. Beshinchidan, ijtimoiy xizmatlar tizimida raqamli monitoring, ma'lumotlar bazasi, mahalla darajasidagi ijtimoiy diagnostika va tashkilotlararo axborot almashinuvi yo'lga qo'yilishi kerak.

Shuningdek, ijtimoiy xizmatlar tizimida "bir eshik" tamoyilini rivojlantirish muhimdir. Bu tamoyilga ko'ra, fuqaro yordam olish uchun ko'plab tashkilotlar orasida sarson bo'lmasdan, yagona xizmat nuqtasi orqali ehtiyojini bildiradi va zarur xizmatlarga yo'naltiriladi. Bunday yondashuv, ayniqsa, nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar, yolg'iz onalar, kam ta'minlangan oilalar va murakkab hayotiy vaziyatga tushgan bolalar uchun qulaylik yaratadi. Natijada ijtimoiy xizmatlar tizimi inson uchun tushunarli, ochiq va foydalanishga qulay mexanizmga aylanadi.

Ijtimoiy xizmatlarning yana bir muhim jihati — ularning mahalliy hamjamiyat bilan bog'liqligidir. Ijtimoiy muammolar ko'pincha shaxsning yashash muhiti, oilaviy aloqalari, mahalla resurslari va yaqin ijtimoiy tarmoqlari bilan bog'liq bo'ladi. Shu sababli ijtimoiy xizmatlar faqat idoraviy yondashuv asosida emas, balki jamoaga tayangan holda tashkil etilishi kerak. Mahalla, nodavlat tashkilotlar, volontyorlar, ta'lim muassasalari va sog'liqni saqlash tashkilotlari bilan hamkorlik ijtimoiy xizmatlarning ta'sirchanligini oshiradi.

Zamonaviy ijtimoiy xizmatlarning samaradorligi uch asosiy mezon orqali baholanishi mumkin. Birinchisi — xizmatning manzilliligi, ya'ni yordamning aynan ehtiyojmand shaxs yoki oilaga yetib borishi. Ikkinchisi — xizmatning kompleksligi, ya'ni muammoning faqat bir tomoniga emas, balki uning iqtisodiy, psixologik, huquqiy, tibbiy va ijtimoiy jihatlariga birgalikda yondashish. Uchinchisi — xizmatning natijadorligi, ya'ni xizmat oluvchining hayot sifatida aniq ijobiy o'zgarish yuz berishi. Ushbu mezonlar asosida tashkil etilgan ijtimoiy xizmatlar zamonaviy ijtimoiy ish amaliyotining asosiy tayanchi bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ijtimoiy ish amaliyotida ijtimoiy xizmatlar inson, oila va jamiyat o'rtasidagi muammoli munosabatlarni yumshatish, ehtiyojmand guruhlarni qo'llab-quvvatlash va fuqarolarning munosib hayot kechirish imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim professional mexanizmdir. Ijtimoiy xizmatlarning ahamiyati ularning faqat moddiy yordam berish bilan cheklanmasdan, ehtiyojni baholash, maslahat, rehabilitatsiya, ijtimoiy moslashuv, bandlikka ko'maklashish va jamiyatga integratsiyani ta'minlashida namoyon bo'ladi. Zamonaviy yondashuv ijtimoiy xizmatlarni inson qadr-qimmatini, huquqlar, ijtimoiy adolat va hamkorlik tamoyillari asosida tashkil etishni talab qiladi. Shu sababli

ijtimoiy xizmatlar tizimi professional kadrlar, aniq standartlar, keys-menejment, raqamli monitoring va tashkilotlararo hamkorlik asosida rivojlantirilishi zarur. Bunday yondashuv ijtimoiy ishning amaliy samaradorligini oshirib, ijtimoiy himoyaning kompensatsion modeldan profilaktik va rivojlantiruvchi modelga o'tishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. International Federation of Social Workers. Global Definition of Social Work. 2014.
2. Richmond, Mary E. What is Social Case Work? An Introductory Description. New York: Russell Sage Foundation, 1922. Shuningdek
3. Addams, Jane. Democracy and Social Ethics. New York: Macmillan, 1902.
4. National Association of Social Workers. NASW Standards for Social Work Case Management. Washington, DC: NASW, 2013.
5. Global Social Service Workforce Alliance. Defining the Social Service Workforce.